

**BASSLER, Moritz – HJARTARSON, Benedikt
– FROHNE, Ursula – AYERS, David – BRU,
Sasha, ed.: REALISMS OF THE AVANT-GARDE.
Berlin – Boston: De Gruyter, 2020. 630 s.**

Zuzana Kubusová

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.3.11>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1300-4871>

Publikácia *Realisms of the Avant-Garde* (Realizmy avantgardy) je šiestym zväzkom edície *European Avant-garde and Modernism Studies* vydavateľstva De Gruyter, ktorá prezentuje výsledky práce Európskej siete pre výskum avantgardy a modernizmu (European Network for Avant-Garde and Modernism Studies, skratka EAM). Recenzovaný zväzok zostavili Moritz Bassler, Benedikt Hjartarson, Ursula Frohneová, Sascha Bru a David Ayers. Ide o výstup z konferencie v nemeckom Münsteri z roku 2018 ako jedného z vedeckých podujatí organizovaných touto výskumnou sieťou v pravidelných dvojročných intervaloch. Kniha prináša tridsaťosem textov v angličtine, nemčine a francúzštine, ktoré boli vybrané z celkového počtu dvesto konferenčných príspevkov sledujúcich vytyčenú tému v rôznych kontextoch – literatúre, filme, výtvarnom umení, pop-kultúre, fotografii, umeleckej kritike i ideológii, a to tak v európskom, ako i mimoeurópskom priestore. Niektorí autori sa venujú prezentácii konkrétneho umelca či umeleckej skupiny, iní analyzujú vybraných diel, no v knihe sú aj texty, ktoré témy uchopujú v širšom diskurzívnom pláne.

Cieľom knihy, ktorá je koncipovaná ako interdisciplinárna sonda evokujúca zmenu konvenčnej optiky vo vymedzení realizmu ako binárnej opozície k jeho nástupcom, je podnietiť diskusiu o reflexii vzťahu realizmu, modernizmu a avantgardy od konca 19. storočia po súčasnosť. M. Bassler v úvode upozorňuje na fakt,

že výskum umeleckých tendencií v 20. storočí nie je možný bez reflexie komplexných súvislostí tohto zdanlivo antagonistického vzťahu. Existuje množstvo umeleckých i mimoumeleckých aspektov, ktoré spájajú avantgardu a realizmus a tvarovali svet do jeho súčasnej podoby. Druhým cieľom, ktorí editori publikácie sledovali, je poukázať na to, do akej miery sa sociálno-politické, myšlienkové a kultúrne zmeny v 20. storočí podpísali pod komplikovaný vzťah umenia a reality. Kniha tak odкрýva problémy, na ktoré narážali modernistickí a avantgardní umelci pri svojom úsilí o nájdenie najadekvátnejšej formy vyjadrenia skutočnosti. Zároveň osvetľuje prienik reality do formy a obsahu umeleckého diela či spôsoby, akými umelecká tvorba ovplyvňovala spoločenské smerovanie.

Publikácia je rozčlenená na šesť tematických celkov definovaných ako problémové otázky: *Modernist Realism?* (Modernistický realizmus?), *Surpassing Realism?* (Prekonávanie realizmu?), *Media/Documenting the Real?* (Médiá/Dokumentovanie skutočnosti?), *Realist Turns/Politics of Realism?* (Realistické obraty/Politiky realizmu?), *Things/Thingness/Objectivity?* (Veci/Vecnosť/Objektivita?), *New Sincerity/New Openings in the Twenty-First Century?* (Nová úprimnosť/Nové možnosti v 21. storočí?). Jednotlivé bloky zohľadňujú chronologické vývinové hľadisko od takzvanej historickej avantgardy po neoavantgardu, súbežne však ukazujú rozmanitosť, vnútornú protirečivosť a vrstev-

308 natosť sledovaných fenoménov, s vedomím, že komplikované a nejednoznačné je už samotné vymedzenie pojmov realizmus a avantgarda.

V prvej časti Modernistický realizmus? sa pozornosť zameriava na definovanie realistickej prvkov a tendencií v kontexte charakteristických črt modernistického umenia. Hispanista Jobst Welge, aktuálne pôsobiaci na Univerzite v Lipsku, analyzuje krátke prózy brazílskeho spisovateľa Maria de Andradeho cez referenčný aspekt, naratívnosť a fragmentáciu, upozorňujúc na jeho postupný odklon od individuálneho prežívania subjektu k zobrazeniu sociálnej reality. Fay Brauerová, profesorka umenia a vizuálnych štúdií na Univerzite vo východnom Londýne, približuje vzťah Henriho Duvilla a Marcela Duchampa k okultizmu vo Francúzsku na prelome 19. a 20. storočia – podrobne rozoberá ich pokusy v oblasti metafyziky a magnetizmu ako snahy o potvrdenie existencie nehmotných dvojníkov a vplyv experimentov na Duchampovu výtvarnú tvorbu. Roann Barissová, profesorka dejín umenia na Univerzite v Radforde, v príspevku *Conditional-Realistic Constructivism or Constructivist New Realism* (Podmienečne-realistický konštruktivizmus alebo konštruktivizmus nového realizmu) približuje progresívne metódy Vsevoloda Mejercholda uplatnené v divadelnej adaptácii diela *Choču rebjonka* (Chcem dieťa) z roku 1926. Dielo Carla Einsteinsa, nemeckého historika umenia, expresionistického spisovateľa a kritika, reflektujú dva príspevky: „*Eine verteidigung des Wirklichen*“: *Kunst und Realität im Spätwerk Carl Einsteins* („Obhajoba skutočného“: Umenie a realita v neskorom diele Carla Einsteinsa) od Klausu H. Kiefera z Univerzity Ludwiga-Maximiliana v Mníchove a *Fremde Formen - neue Sprache: Zum innovativen Potential afrikanischer Kunst in Carl Einsteins Negerplastik* (Cudzí formy – nový jazyk: O inovatívnom potenciáli afrického umenia v černošskej plastike Carla Einsteinsa) od Evy Wiegmannovej z Univerzity Duisburg-Essen.

Časť Prekonávanie realizmu? sa zameriava na problematiku zobrazenia snovej reality. Charis Charalampous a Thalia Trigoniová z Univerzity Central Lancashire na Cypre sa v spoločnej

štúdií *Surreal Science and Scientific Surrealism: Dalí and the Fundamental Building Blocks of Reality* (Surreálna veda a vedecký surrealizmus: Dalí a hlavné stavebné prvky reality) zaujímajú o prepojenie dobových fyzikálnych objavov a surrealizmu v Dalího tvorbe. Reflexiu postavenia surrealizmu v gréckej literatúre prezentuje Victoria Ferentinouová, ktorá v príspevku *Towards the Conquest of (Another) Reality: The Sur/realist Image in Nicolas Calas' Art Theoretical Discourse* (V ústrety dobytiu (inej) reality: Sur/realistický obraz v umeleckej teórii Nicolasa Calasa) približuje pozíciu tohto grécko-amerického básnika, literárneho teoretika a kritika umenia v surrealistickom hnutí v Grécku, no neskôr aj v medzinárodnom meradle. Príspevok Ireny Kossowskej z Univerzity Mikuláša Kopernika v poľskej Toruni odhaľuje záujem Bruna Schulza a Giorgia de Chirica o zobrazenie dehumanizovanej podoby a metamorfózy ľudského tela ako jeden z motívov v umení dvadsiatych a tridsiatych rokoch 20. storočia. V mapovaní myslenia G. de Chirica pokračuje aj Sophia Stangová v štúdií *Spiegelung des Selbst: Giorgio de Chirico über Gustave Courbet - Realismus und Pittura Metafisica* (Odras seba: Giorgio de Chirico o Gustavovi Courbetovi – realizmus a metafyzická maľba).

Príspevky uverejnené v časti Médiá/ Dokumentovanie skutočnosti? analyzujú experimentálne spôsoby a techniky, ktoré autori v 20. storočí aplikovali v úsilí o nájdenie vhodnej formy zachytenia reality. Éva Forgácsová, historička umenia, kritička a kurátorka na Umeleckej škole dizajnu v Pasadene, približuje v štúdií *The Inconceivable Reality (Amateur Photography and Professional Painting)* (Nezachytiteľná realita: amatérska fotografia a profesionálna maľba) vplyv tvorivého vzťahu fotografa Christana Boltanského a maliara Lászlóa Fehéra na maďarskú umeleckú scénu v šesťdesiatych až osemdesiatych rokoch 20. storočia. Meghan Forbesová z Centra moderného umenia Leonarda Laudera v Metropolitnom múzeu v New Yorku sa venuje princípu montáže textu v časopise *ReD* pražskej skupiny Devětsil, no primárne jej propagátorovi Karlovi Teigemu (*A Beautiful*

New World: Reflection of Russian Revolution in Avant-Garde Czech Print/Prekrásny nový svet: Reflexia ruskej revolúcie v českej avantgardnej tlači). V podobnom duchu sa nesie aj príspevok Jindřicha Tomana, profesora slovanských jazykov a literatúr na Michiganskej univerzite, *The Real Reality: Notes on Boris Klinč and Photomontage in USSR* (Reálna realita: Poznámky k tvorbe Borisa Klinča a fotomontáži v Sovietskom zväze), ktorý približuje tvorbu karikaturistu Borisa Grigorjeviča Petrušanského, známeho pod pseudonymom Boris Klinč, a jej vplyv na vizuálne umenie v tridsiatych rokoch v sovietskom Rusku. Hranicu medzi umením a životom skúma Anna Shevtsová, pôsobiaca na Katedre literárnej komparatistiky Univerzity v Georgii. Svojím príspevkom *Constructivism between the Reality and an Aesthetic Performance: Translating Poetic Performative Across Media in For the Voice by Vladimir Mayakovsky and El Lissitzky* (Konštruktivizmus medzi realitou a tvorbou: Podoby básnickej tvorby v diele Za hlas od Vladimíra Majakovského a El Lisického) doplná škálu reflexie konštruktivizmu. Experimentálnou invokáciou reality v poľskom divadle v šesťdesiatych rokoch 20. storočia sa zaoberá poľská divadelná teoretička Justyna Michalik-Tomanová v štúdiu *Reality as Disguise: Tadeusz Kantor's Happenings* (Realita v prestrojení: Happeningy Tadeusza Kantora). Šesťdesiate roky 20. storočia v newyorskej nezávislej kinematografii reflektuje Berit Hummelová, ktorá sa dlhodobo venuje výskumu zobrazenia mestského priestoru vo filme a vizuálnych médiách. Predmetom jej úvah v článku *The Cinema of Improvisation* (Improvizácia vo filme/Film improvizácie) je filmová spoločnosť Cinema 16 a jej avantgardná filmová produkcia ako prezentácia hnutia novej americkej kinematografie (New American Cinema).

Príspevky v štvrtom bloku Realistické obraty/Politiky realizmu? reflektujú presahy politickej moci do sféry umenia. Jednotliví autori poukazujú na to, ako diktátorské režimy v Európe i vo svete využívali umenie na propagáciu politických názorov, ale pozornosť venujú aj vzbure umenia voči ideológiám. Uvažujú

tiež o úlohe socialistického realizmu v rôznych krajinách a prezentácii sociálnej reality v literatúre, vo filme, v divadle a iných vizuálnych umeniach. Rachel Boateová, historička umenia z Univerzity v New Yorku, sleduje v stati *Fernand Léger's New Realism: Painting for the People in 1930s France* (Nový realizmus Fernanda Légera: Maľovanie pre ľudí v tridsiatych rokoch 20. storočia vo Francúzsku) maliarov umelecký návrh takzvaného Nového realizmu a snahu o portretovanie ľudí ako objektov v novom spoločenskom zriadení. Reflexia problematiky realizmu a abstrakcie sa dotýka aj rozsiahleho príspevku *Picasso vs. Fourgeron*, ktorého autoritou je Chara Kolokythaová z Northumbria University vo Veľkej Británii, výskumne sa orientujúca na moderné výtvarné umenie. Všíma si jednak estetický vývin oboch umelcov na pozadí ich príslušnosti ku Komunistickej strane Francúzska, jednak úlohu zakladateľa časopisu *Cahiers d'Art* Christiana Zervosa v boji proti sovietskej kultúrnej politike v tridsiatych až päťdesiatych rokoch 20. storočia. Christian Nea približuje v článku *Whose Figuration? Varieties of Realism in Romanian Art 1968-1972* (Aká figurálnosť? Podoby realizmu v rumunskom umení 1968-1972) problematiku pop-artu a fotografie v Rumunsku vo vymedzenom časovom výseku. Cieľ narušiť doterajšie koncepty klasifikácie realizmu si kladie Noemi de Haro Garciová, historička a teoretička umenia z univerzity v Madride, v texte *The Use(s) of Realism in Spain: Politics and the Visual Arts in the Long Sixties* (Úlohy realizmu v Španielsku: Politika a vizuálne umenie v dlhých šesťdesiatych rokoch). Objasňuje komplikovanú genealógiu používania termínu realizmus v Španielsku na označenie umenia, ktoré vzniklo počas vlády Francisca Franca (1939 - 1975), venuje pozornosť tiež snahám skupiny Estampa Popular o umeleckú tvorbu so silným sociálnym podtónom v boji proti diktatúre. Obdobné zameranie má článok *(Ir)Real Portugal/(Ne)realne Portugalsko*, kde Paula Riberio Loboová, historička umenia pôsobiaca na univerzite NOVA v Lisabone, reflektuje spoločenskú úlohu neorealizmu, avantgardného a abstraktného umenia v čase

310 autoritatívneho režimu Antónia de Oliviera Salazara. Na problematiku tvorby avantgardného umelca v područí propagandy upozorňuje Mariana Pinto dos Santosová, keď približuje portugalského umelca Josého Almada Negreirosa (1893 – 1970) v kontexte témy umenia na objednávku štátu a prepojenia realizmu a modernizmu v jeho nástenných malbách, takzvaných muráloch.

Časť Veci/Vecnosť/Objektivita? obsahuje štúdie, ktoré skúmajú otázku autenticity a objektivity zobrazenia reality v umení. Germanista Helmut Lethen sa koncentruje na historickú avantgardu v stati *Unter dem Pflaste ist die Kanalisation: Oder war das Böse das wirklich Reale der Historischen Avantgarden?* (Pod dlažbou je kanalizácia: Alebo bolo zlo skutočnou realitou historickej avantgardy?). Marijan Dovič zo Slovinskej akadémie vied a umení v Lubľane si v článku *Reism in Slovenian Neo-Avant-Garde Literature and Art* (Reizmus v slovinskej neo-avantgardnej literatúre a umení) všima dôraz na predmetnosť a elimináciu subjektivity v poetike vybraných predstaviteľov reizmu, ako boli Tomaž Šalamun a Rudi Šeligo, a úlohu neo-avantgardnej skupiny OHO v rámci slovinskej kultúry v šesťdesiatych rokoch 20. storočia. Reflexii takzvanej novej vecnosti v dvadsiatych a tridsiatych rokoch v Holandsku je venovaný príspevok Janky Wagnerovej z Univerzity Carla von Ossietzkeho v Oldenburgu. Autorka poukazuje na aspekty, ktoré v krajine podmienili negatívne prijatie novej vecnosti dobovou kritikou a umelcami. Vzťah veci a objektu na pozadí dvoch diel významných anglických spisovateliek George Eliotovej (*Middlemarch*) a Virginie Woolfovej (*K majáku*) skúma Daniel Schneider z Univerzity Ludwiga-Maximiliana v Mníchove. Vyvracia tradičný koncept reflexie objektu v realistickom a modernistickom texte, jeho príspevok zdôrazňuje posun od metaforickej k metonymickej obraznosti ako jeden z výskumných aspektov vzťahu realizmu a modernizmu.

Posledná časť Nová úprimnosť/Nové možnosti v 21. storočí? uvádza pojem „*New Sincerity*“ (nová úprimnosť), ktorý vznikol v polovici

osemdesiatych rokov a do povedomia verejnosti sa dostal vďaka Davidovi Fosterovi Wallaceovi v deväťdesiatych rokoch ako označenie pre umelecké a spoločenské hnutie založené na vyznávaní autenticity chápanej ako únik pred postmodernistickou iróniou a cynizmom. I keď tento blok publikáciu formálne uzatvára, príspevky zaradené v ňom symbolicky naznačujú aktuálnosť otázky referenčnosti umenia aj v súčasnosti. Trojica autorov Philipp Ohnesorge, Philipp Pabst a Hannah Zipfelová v štúdiu *Whiter Realism?* (Belší realizmus?) približuje problematiku novej úprimnosti v globálnom priestore. Vplyv ruskej umeleckej skupiny Što delať? na spoločenský vývoj v krajine v poslednom desaťročí hodnotí Sebastian Mühl. Steen Bille Jørgensen z Univerzity v Aarhuse zas v rozsiahlej štúdiu analyzuje snahu francúzskych umelcov v novom miléniu definovať kritériá konceptuálneho umenia a dialóg kreatívneho subjektu s jeho spoločenskou zodpovednosťou (*Rewriting the Real – Dialogic Perspectives of Interventionist Strategies in Contemporary French Literature*/Pretváranie reálneho – dialogickosť perspektív intervenčných stratégií v súčasnej francúzskej literatúre).

Zborník *Realizmy avantgardy* ukazuje vytyčenú tému v širokom zábere, z rozmanitých zorných uhlov a rôznych aspektov. Ponúka nielen množstvo informácií a podnetov, ale odhaľuje aj široký register aktuálnych výskumných trendov v súčasnom vedeckom diskurze o problematike literatúry a umenia modernizmu a avantgardy. Je tak výbornou možnosťou na zoznámenie sa so zahraničným výskumom a tiež na prípadné porovnanie stavu bádania v domácom slovenskom kontexte.

Mgr. Zuzana Kubusová
Katedra slovenskej literatúry
a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity
Komenského
Gondova 2
811 09 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: kubusova5@uniba.sk